

Спеціалізованій Вченій раді Д 44.877.01
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук,

професора Макари Оксани Василівни

на дисертаційну роботу Яхно Тетяни Петрівни

на тему: «Розвиток національної економіки в індикаторах споживчого ринку:

теорія, методологія, практика»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

1. Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Сучасний етап розвитку людства знаменує перехід до наступної фази – постіндустріального суспільства, що обумовлює кардинальні зміни у функціонуванні споживчого ринку як складової національних економік країн. Відповідно до цього виникає необхідність його розгляду через призму нових соціально-економічних відносин, що відповідають умовам розбудови постіндустріального суспільства. Вивчення закономірностей, тенденцій, а також суперечностей розвитку споживчого ринку в умовах системної трансформації є надзвичайно актуальним завданням сучасної економічної науки. Значущість цього напрямку дослідження підсилює необхідність з'ясування умов розвитку економіки, що відповідають імперативу зростання добробуту населення – інтересам матеріального та духовного збагачення людства. Споживчий ринок відіграє у цьому індикативну роль. На ньому переплітаються ключові інтереси кінцевих споживачів і виробників продукції, а за своїм призначенням такий ринок виконує багатогранні функції життєзабезпечення населення. Натомість диспропорції та структурні деформації механізму функціонування споживчого ринку призводять до

зниження конкурентоспроможності національних економік, спричиняють сповільнення економічного розвитку та погіршення добробуту населення.

Зважаючи на це, підвищення ефективності функціонування споживчого ринку та його вплив на розвиток національної економіки набувають нині статусу визначально важливих наукових проблем, що вимагають глибокого теоретичного й емпіричного дослідження. Це зумовлює актуальність теми дослідження Т. П. Яхно, що обумовлена потребою проведення системних досліджень, присвячених обґрунтуванню місця і ролі споживчого ринку в забезпеченні розвитку національної економіки, розкриття особливостей його функціонування в сучасних умовах, а також розробка практичних рекомендацій щодо розвитку національної економіки України.

2. Рівень достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань здійснено ґрунтовне дослідження проблем функціонування споживчого ринку та розвитку національної економіки, що розкриваються у сучасних наукових публікаціях (як вітчизняних, так і зарубіжних). Особливістю таких проблем є те, що вони ґрунтуються на принципах методологічного плюралізму та передбачають вибір і застосування визначальних для оцінки рівня функціональної досконалості соціально-економічних систем методів (історико-генетичного, статистичного, феноменологічного) і методологічних концептів (соціоекономічного, соціокультурного, мережевого й інституціонального).

Аналіз структури і змісту дисертації Т. П. Яхно дає підстави стверджувати, що дослідження є самостійною і завершеною працею з чітко сформульованими положеннями, які є обов'язковими для такого виду робіт: актуальність теми, мета, завдання, об'єкт і предмет. Автором використана сукупність методів і прийомів наукового пізнання, а також обґрунтована наукова новизна та представлені практично значущі результати.

Отримані висновки, рекомендації та основні наукові положення відповідають вимогам достовірності й обґрунтованості, що зумовлено коректним використанням сучасних цілісно орієнтованих і взаємопов'язаних методів дослідження, фундаментальних положень економічної теорії, критичного підходу до оцінки наукового доробку вітчизняних та зарубіжних науковців. Розділи дисертації змістовно відображають їх назви, логічно пов'язані між собою; висновки чітко висвітлюють базові положення, які викладені в основному тексті. Достовірність результатів дослідження підтверджує належний рівень наукової апробації отриманих результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, значна кількість опублікованих наукових праць у фахових та інших виданнях, у тому числі зарубіжних.

Автором кваліфіковано використано цілісну сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пошуку, зокрема: логічного узагальнення, групування, аналізу і синтезу, статистичного, економіко-математичного моделювання, теоретичного узагальнення.

Дисертація виконувалася відповідно до таких науково-дослідних тем: «Теоретико-методичні та практичні засади управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарської діяльності» (номер державної реєстрації 0113U006219), де автором визначено напрями зовнішньоекономічної політики України та її вплив на стан внутрішнього споживчого ринку; «Ринковоадаптований механізм управління сучасною соціально-економічною системою» (номер державної реєстрації 0110U000932), де автором визначено концепт взаємозалежності економічного розвитку, ринку, добробуту та багатства суспільства; розкрито зміст споживчого ринку в аспекті неоекономічних процесів відтворення людини і суспільства; «Методологія та практика управління системою споживчої кооперації України в умовах трансформації національної економіки» (номер державної реєстрації 0110U000931), де автором сформовано методологічні засади дослідження стану

споживчого ринку в контексті оцінки розвитку національної економіки; та Львівського торговельно-економічного університету за темою «Наукові засади рекламної та PR-діяльності у бізнесі» (номер державної реєстрації 0118U006658), де досліджено структурування соціально-економічних систем.

3. Наукова новизна одержаних та представлених на захист результатів

Дисертація містить комплекс теоретико-методологічних підходів до визначення ефекту результативності споживчого ринку як індикатора розвитку національної економіки. Серед найбільш вагомих, необхідно зазначити такі:

1. Дістали подальшого розвитку механізм функціонування соціально-економічних підсистем («економіка», «бізнес», «держава», «соціум»). Автором аргументовано, що успіх країн-лідерів, незалежно від специфіки моделей соціально-економічного розвитку, що успіх країн-лідерів, незалежно від специфіки моделей соціально-економічного розвитку, походить з одного джерела – розбудованих відповідно до специфіки певного історичного періоду ринкових відносин (с. 25-30). У цьому контексті науковий інтерес представляє класифікація видів розвитку національної економіки, яка доводить, що ефективність соціально-економічних систем залежить від міри узагальненого впливу двох типів факторів: векторного розвитку та факторів квазі-хаотичного розвитку.

2. Сформульовано теоретико-методологічні засади визначення індивідуалізованих станів поєднання державного регулювання і ринкового саморегулювання, аргументовано варіативність успішного розвитку макроекономічних систем за різних умов формування його потенціалу і різного інституційного впливу (дії державних інститутів й інститутів ринку) (с. 88-92).

3. Удосконалено теоретичні засади визначення сутності сучасного споживчого ринку, що дозволило обґрунтувати необхідність розширеного аналізу ринкових процесів періоду становлення та розвитку постіндустріальних відносин в рамках

системи «людина – ринок – суспільство» (с. 118-125). Важливим результатом втілення цих засад в практику наукового аналізу стала модель сучасних ринкових відносин, де основою споживчого ринку є людина та її поведінка, яку зумовлюють не тільки економічні чинники, але також соціальні, психологічні, морально-етичні, політичні, правові, екологічні та інші.

4. Набув подальшого розвитку підхід до розробки методології дослідження споживчого ринку України, що базується на використанні соціально-економічних методів (історико-генетичних, статистичних, феноменологічних). Це дозволило автору визначити рівень економічного розвитку українського суспільства за показниками споживчого ринку (с. 176-182).

5. Удосконалено методологію аналізу взаємозв'язку між кінцевим результатом виробничої діяльності економічних суб'єктів у сфері матеріального і нематеріального виробництва та станом споживчого ринку. Така залежність визначена за низкою основних параметрів, і кількісно оцінена (с. 198-218).

6. Дістав подальшого розвитку аналіз споживчого ринку. Особливістю такої аналітики є поширення традиційно застосовуваних у наукових дослідженнях прийомів і методів для оцінки не лише суто економічної значущості споживчого ринку, але також соціально-економічної (с. 235-245).

7. Удосконалено підхід до оцінки пріоритетів у промисловій політиці держави через відображення змін споживчого ринку. Особливість зазначеного підходу зумовлює вибір і застосування показників значущості галузі на внутрішньому споживчому ринку. Автором з'ясовані напрями зовнішньоекономічної політики на основі методології аналізу якісних змін споживчого ринку, що передбачає визначення збалансованого впливу на розвиток національної економіки промислової та зовнішньоекономічної політики держави. Окремо слід зазначити методологію дослідження споживчого ринку, яка характеризується виокремленням блоку факторного аналізу, що описує зміни споживчого ринку під впливом податково-бюджетної та грошово-кредитної політики держави та фіксує визначально значущі

умови успішного функціонування механізму ринку (формування попиту, пропозиції та опосередкування зав'язків між споживачем і виробником у стані рівноваги).

8. Визначено напрями соціалізації економіки та індивідуалізації споживчого ринку як необхідні передумови національного розвитку, які ґрунтуються на вперше доведеному положенні, щодо посилення в умовах переходу світового суспільства до постіндустріальних відносин обопільного зв'язку між рівням розвитку соціальної сфери та споживчим ринком, який за умов індустріальних відносин вважався неістотним (с. 331-340).

9. Запропоновано напрями та засоби заохочення розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні відповідно до імперативу споживчого ринку, які ґрунтуються на вперше сформованій концепції соціального гомеостазу, в якій соціальна відповідальність бізнесу виступає компенсаторним і одночасно коригуючим інструментом порушення динамічної рівноваги споживчого ринку, викликаній чинниками зовнішнього походження, що, своєю чергою, забезпечує умови сталого розвитку соціально-економічних систем (с.345-349).

10. Обґрунтовано доцільність та розроблено заходи з імплементації міжнародних ініціатив і стандартів соціальної відповідальності в Україні на основі вперше розробленої та запропонованої методології визначення результативності соціальної відповідальності бізнесу, через комплексну оцінку показників за соціальною, економічною та екологічною сферами (що є визначальними для забезпечення сталого розвитку) і з проекцією цього процесу на сферу споживання (с. 368-375).

4. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Представлені в дисертації теоретико-методологічні підходи, основні положення та висновки для розробки заходів регулювання національної економіки та споживчого ринку на державному та регіональному рівнях. Практичне значення роботи Т. П. Яхно підтверджується відповідними офіційними документами: Управління економічного співробітництва Міністерства закордонних справ України, при формуванні і

удосконаленні положень Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (довідка № 51/36-248 – 1596 від 15.07.2019); Запорізької торгово-промислової палати щодо визначення паритету державного регулювання і ринкового саморегулювання економіки (довідка № 22.2/762 від 15.08.2019). Івано-Франківської торгово-промислової палати щодо аналізу споживчого ринку (довідка № 57-09/19 від 10.09.2019).

Також результати дослідження використовуються в навчальному процесі Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» при викладанні дисциплін «Національні моделі економічних систем», «Економіка менеджмент», «Сучасні проблеми управління соціально-економічними системами» (довідка № 45-15/105 від 28.11.2018) та Львівського торговельно-економічного університету при розробці методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Моделі підприємницької діяльності в глобалізованому світі», «Управління ризиками в міжнародному бізнесі», «Регулювання світової економіки» (№ 98/16 від 25.06.2019р.).

5. Повнота висвітлення основних наукових результатів дослідження в опублікованих працях

За тематикою дисертації автором опубліковано⁴³ наукові праці, з яких: 1 одноосібна монографія; 3 статті в колективних монографіях; 12 статей у фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 11 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у періодичному виданні іншої держави, 3 статті – у виданнях, що додатково відображають наукові результати, 12 тез конференцій. Загальний обсяг наукових праць становить 38,3 друк. арк., із яких автору належить 36,5 друк. арк.

Автореферат виконаний відповідно до встановлених вимог і належним чином відображає основний зміст, базові положення, висновки та рекомендації дослідження. Зміст опублікованих наукових праць також вичерпно охоплює основні положення та висновки дисертаційної роботи.

6. Дискусійні положення та недоліки дисертації

При загальній позитивній оцінці проведеного дослідження, необхідно відзначити дискусійні положення та окремі недоліки, що мають місце у представленій роботі:

1. Узагальнивши наявні підходи науковців до трактування термінів «розвиток» та, зокрема, «розвиток систем», автор звертає увагу на те, що розвиток країни, як складної соціально-економічної системи, що охоплює весь її комплекс на регіональному та національному рівнях, являє собою багатовимірний процес, який передбачає зміни стану економіки країни від менш задовільного до більш задовільного. На думку автора, сутність розвитку проявляється як притаманна йому іманентна властивість, як принцип, як процес, як закономірність, як явище і як результат, що відображено на рис. 1.4. Проте, бажано б було надати більш детальну характеристику вищезначених складових які відображають загальнонаукову сутність розвитку.

2. Розглядаючи у п. 1.2. моделі і типи розвитку економіки країн автор звертає увагу на те, що доцільно, у контексті вибору типу розвитку для економіки України, вести мову не про навздогінний, а про випереджаючий тип розвитку, який націлений на дотримання стратегії прориву. На думку автора, саме цей тип розвитку є найбільш оптимальним для України. Не зайвим було б надати більше аргументів на користь використання цього типу розвитку для економіки України.

3. Розглядаючи у п. 1.3 дисертації питання щодо теорії та методології визначення паритету державного регулювання національної економіки та ринкового саморегулювання автор звертає увагу на те, що ринку окрім позитивних функціональних ознак, властиві також недоліки (так звані «провали ринку»). Згладжування їх негативних наслідків забезпечує компенсаторний механізм державного регулювання економіки. Проте, надалі, по тексту дисертації опис негативних сторін ринкової економіки відсутній. Бажано було б хоча б зазначити їх, надавши перелік.

4. У п. 2.1 на стор. 119 автор звертає увагу на те, що добробут населення формується під впливом сукупності чинників, які мають різну природу, характер і ступінь впливу. Ці чинники впливають на виробництво, розподіл, обмін і споживання життєво необхідних благ, визначають стан природного і соціального середовища, в якому задовольняються потреби людини (рис. 2.4). Бажано було б надати більш детальну характеристику даних чинників, виділивши ті, які безпосередньо впливають на споживання життєво необхідних благ, визначивши, при цьому, ступінь їх впливу і на формування сучасного споживчого ринку.

5. Не можна не погодитись з думкою автора, що аналіз споживчого ринку повинен бути комплексним – таким, що ґрунтується використанні економіко-соціологічних методів (п. 3.1). Основною перевагою такого підходу до аналізу споживчого ринку, на думку автора, є те, що він виходить з необхідності методологічного плюралізму і дозволяє використовувати різноманітні економіко-соціологічні методи, зокрема, історико-генетичний, статистичний та феноменологічний. Автор надає досить глибоку характеристику цих методів, зосереджуючи увагу, в першу чергу на їх перевагах. Проте, названі методи не позбавлені також певних недоліків. Виходячи з вимог удосконалення методологічних засад аналізу варто було б при проведенні комплексного дослідження стану споживчого ринку вказати як на ті, так і на інші (тобто як не переваги, так і не недоліки), а якби це було подано у табличній формі необхідність використання методологічного плюралізму стала б більш доречною і переконливою.

В роботі варто було б детально висвітлити не лише результати регресійного аналізу, але й показники його статистичної значущості. Крім того, регресійний аналіз варто доповнювати й іншими видами аналізу, оскільки він останнім часом піддається критиці.

7. Проводячи у п. 5.1. дослідження питань щодо соціалізації економіки та індивідуалізації споживчого ринку як необхідних передумов національного розвитку

автор висловлює досить цікаву думку, що в умовах формування постіндустріального суспільства та постіндустріальної економіки споживач – всупереч своїй назві – вже не згоден просто споживати. Він прагне споживати відповідально, тобто обирати продукт свідомо і відповідно до своїх потреб. До того ж він бажає, щоб продукт був вироблений з увагою до природи, тварин і людей. Його вже цікавлять не тільки бренди і якість, а й екологічна сторона виготовлення продукту, справедливе використання праці, допомога місцевим виробникам тощо. Все це, на думку автора, є свідченням прагнення споживачів до задоволення особливої групи потреб – соціальних, які проявляються в прагненні до спілкування, формування соціальних зв'язків, прояву турботи до інших і до себе, до спільної діяльності. Доцільно було б надати більш розширену характеристику соціальних потреб і підтвердити цей висновок конкретними прикладами.

7. Загальний висновок

Наукові положення, висновки та рекомендації, що представлені у дисертації, достатньо обґрунтовані та достовірні, отримані за допомогою кваліфікованого використання сучасних методів наукового дослідження, ретельного вивчення фундаментальних наукових джерел та проведення власних теоретичних узагальнень і виконання аналітично-розрахункових завдань.

Дисертаційна робота Т. П. Яхно на тему «Розвиток національної економіки в індикаторах споживчого ринку: теорія, методологія, практика» є змістовною, комплексною науковою працею, в якій запропоновано розв'язання важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методологічних основ та практичних засад дослідження споживчого ринку як індикатора розвитку національної економіки.

Зміст наукового дослідження Т. П. Яхно повністю відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Враховуючи наведене, зазначимо, що за обсягом, структурою, змістом, положеннями наукової новизни та оформленням дисертаційна робота «Розвиток національної економіки в індикаторах споживчого ринку: теорія, методологія, практика» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р. та спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Вищенаведене свідчить, що дисертаційна робота на тему «Розвиток національної економіки в індикаторах споживчого ринку: теорія, методологія, практика» відповідає вимогам, що пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, а її автор, Яхно Тетяна Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та
кредиту Східноєвропейського
національного університету імені
Лесі Українки

О. В. Макара

